

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Наразі окреслюється потреба в переробленні існуючих підходів до вивчення трансформаційних процесів в економіці і суспільстві з метою розроблення відповідних заходів реформування на базі нових методологічних засад. Сутність процесів трансформації соціально-економічних систем можна розкрити через глибинне дослідження інституту власності як системи на генетичному рівні еволюції суспільства. Дослідження інституту власності в контексті сучасних трансформацій соціально-економічних систем у парадигмі сучасної економічної теорії є актуальним напрямом розвитку науки.

За результатами дослідження автором удосконалено категоріальний апарат інституціональної теорії шляхом змістовного наповнення логічної конструкції основних категорій «інститут», «інституція», «інституціалізація».

За авторським трактуванням, інститутом є сукупність правил і норм суспільних відносин та закономірних зв'язків окремої сфери реальної дійсності, відтвореної у певній науковій категорії, які за принципом сходження від абстрактного до конкретного «підтягують» до себе об'єкти та суб'єкти відповідних відносин, організаційні форми та інституціональний механізм реалізації цих відносин у суспільстві, формуючи певну систему, що складається із визначених елементів – інституцій, які природно між собою є взаємопов'язаними і утворюють функціонуючу цілісність, що еволюціонує в інституціональному середовищі суспільної системи за власними законами та під дією законів суспільного розвитку.

Поняття інституту представлено як систему та здійснено дослідження його в рамках системної парадигми аналізу взаємопов'язаної єдності підсистем або елементів, тобто інституцій, які формують цей інститут, що дозволило здійснити моделювання інститутів як самостійних динамічних об'єктів дослідження. У авторському розумінні інституціональну систему сучасного суспільства формують її економічні, соціально-економічні та соціальні інститути як елементи системи, створені із визначених елементів – інституцій. Кожен інститут має в розпорядженні унікальний склад інституцій, які разом утворюють можливість різноманітних форм організації людської діяльності у всіх сферах буття. Інститут виникає в результаті суспільної еволюції як «тверда структура», що складається з «м'яких» інституцій, які є взаємозалежними й у своїх зв'язках відтворюють певні властивості й відносини в процесі життєдіяльності і пізнання.

На відміну від традиційних підходів, автором запропоновано узагальнене розуміння інституту як відносно автономної цілісної системи для вирішення проблеми зі встановленням її меж, що відповідає сутності окремого інституту. Це оновлений погляд на інститут, за якого стає можливим побудувати систему інституціональних категорій в органічній єдності з системою соціально-економічних категорій, оскільки інститут за своєю сутністю є системою, основу якої закладають певні суспільні відносини, суть яких відображується конкретно науковою категорією (економічною, соціально-економічною, соціальною). Запропонований підхід до трактування інститутів, побудований на системному методі та діалектичному методі інституціональної політекономії, який розгортається в усю суспільну систему, пронизуючи її й не залишаючи нічого поза інституціональних форм. Окремі наукові категорії відображують різні сфери людської діяльності і «формують» відповідні інститути. Таким чином, складається структура інституціональної системи суспільства. Інститути, «побудовані» на системно-категоріальній основі, стають засобом глибокого перетворення суспільства. Системно-категоріальний принцип вираження інституту дає можливість знайти взаємозв'язок ідеального з реальним, формування і ефективного функціонування інституціональних механізмів (інституціалізація), процесів суспільної трансформації з практичними діями та реформування окремих сфер суспільного життя. Систематизація наукових поглядів на зміст категорій «інститут» та «інституція» наведена у таблиці.

За результатами дослідження встановлено, що в цілому інституціональну структуру суспільства як живого організму, утримує інститут власності, що є основою, генетичним центром соціуму, визначає стан та напрям загальносуспільного розвитку й змінюється разом з іншими інститутами в процесі суспільної або інституціональної еволюції. Інституціональна структура виникає в процесі еволюції суспільної системи як синергетичне єднання її складових, тобто інститутів, в яких якраз і відбувається природа суспільства та його еволюція в процесі історичного розвитку. Інститути-системи змінюються еволюційним шляхом та основоположні інституціональні зміни цих систем відбуваються у довготривалому аспекті, а зміни правил, особливо формальних, мають точковий (квантовий, дискретний) характер, тобто інституціональна динаміка залежить від дії інституціональних механізмів.

**Систематизація визначень понять «інститут» та «інституція»
в науковій літературі**

Термін	Визначення	Джерело
1	2	3
Інститут	певний порядок спільного життя, який служить конкретним цілям і має потенціал самостійної еволюції. Він закладає міцну базу для упорядкування соціальних дій на тривалий період часу, як, наприклад, власність, рабство, кріпосництво, шлюб, опіка, ринкова система, монетна система, свобода торгівлі; набір формальних та неформальних правил, включаючи устрої, що забезпечують їх дотримання	Schmoller G. Grundriss der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre. Munich and Leipzig: Duncker and Humblot. von. 1900
Інститут	поширений спосіб мислення або дії, відображений в звичках груп і звичаї народу	Hamilton W. Institution. Encyclopedia of the Social Sciences. New York, 1932. V. VIII. P. 84
Інститут	забезпечує структурні рамки повсякденної діяльності, зменшуючи тим самим невизначеність; інститути обмежують сприйняття інтересів, але водночас індивіди можуть змінити ці інституційні межі	North D. C. Institutions, Institutional Change, and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990
Інститути	правила, механізми, що забезпечують їх виконання, і норми поведінки, які структурують повторювані взаємодії між людьми	Норт Д. Институты и экономический рост: историческое введение. THESIS. Москва, 1993. Т. 1. Вып. 2. С. 73
Інститути	формальні правила, неформальні обмеження та способи забезпечення дієвості обмежень	Норт Д. Институты, идеология и эффективность экономики. <i>От плана к рынку. Будущее посткоммунистических республик</i> / под ред. Л.И. Пяшевой, Дж. А. Дорна. Москва: Catallaxy, 1993. С. 307
Інститути	визначають структуру стимулів у суспільстві і, зокрема, в економіці	North D. C. Economic Performance through Time. American Economic Review 84: 359-68. Alfred Nobel Memorial Prize Lecture in Economic Science, 1994
Інститути	придумані людьми обмеження, які структурують взаємодії людей. Їх утворюють формальні обмеження (правила, закони, конституції), неформальні обмеження (соціальні норми, умовності і прийняті для себе кодекси поведінки) і механізми примусу до їх виконання	Norht D.C Epilogue: economic performance through time. Empirical Studies in Institutional Change. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. P. 344
Інститути	«правила гри» в суспільстві, або, висловлюючись більш формально, створені людиною обмежувальні рамки, які організують взаємовідносини між людьми	Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Москва: Фонд экономической книги «Начала», 1997. С.17
Інститути	сукупності діючих правил, на основі яких встановлюється, хто має право приймати рішення у відповідних областях, які дії дозволені або обмежені, які загальні правила будуть використовуватися, яким процедурам необхідно слідувати, яка інформація повинна надаватися, а яка – ні, який вигравш отримають індивіди залежно від своїх дій. Всі правила містять приписи, що забороняють, дозволяють або вимагають певних дій або рішень. Діючі правила – це такі правила, які дійсно використовуються, за дотриманням яких здійснюється моніторинг, і вони захищені відповідними механізмами, коли індивіди вибирають ті дії, які вони мають намір вжити	Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge: Cambridge University Press, 1990
Інститути	стійкі звичаї мислення, які характерні для великої спільності людей; поширений образ думки про те, що стосується окремих відносин між суспільством і особистістю і окремих виконуваних ними функцій	Веблен Т. Теория праздного класса: пер. с англ. / Вступ. ст. С. Г. Сорокиной; под общ. ред. В. В. Мотылева. Москва: Прогресс, 1984. С. 201
Інститути	соціально обумовлений, історично певний, економічний порядок; спосіб мислення і дії людей або народу в цілому; як вираз в звичках і звичаях окремих груп людей або нації; як колективне або суспільне виробництво людей, яке контролює і визначає дію окремих індивідів. Існує тенденція дроблення, фрагментування уяви про інститути, яке супроводжується втратою цілісної картини суспільства і зниженням визначеності самого поняття інституту	Московский А. И. Институциональная экономика: Вводный курс. Москва : ТЕИС, 2003 Московский А. И. Пределы институционализма. Экономист. 2005. № 6. С. 77

Продовження таблиці

1	2	3
Інститут	У використанні терміна «інститут» є чотири ознаки інституту, які утворюють замкнене коло в його визначенні: 1) у використанні поняття «інститут» опосередковано покладатися логічна процедура виведення мікроявищ та процесів на макрорівень. Інститут завжди розглядається як результат соціалізації, суспільного визнання, незважаючи на те, чи визнається приватне – приватним або суспільне – суспільним; 2) поняття «інститут» пов'язується з організаційним чи правовим оформленням забезпечених легітимністю явищ; 3) в економічному плані будь-який інститут – це сфера, а точніше, межі існування та підґрунтя отримання специфікованих, «вменених» форм доходу; 4) у будь-якому інституті ознака соціальності є домінуючою, але не позбавленою природних, психобіологічних засад	Якубенко В. Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці: монографія. Київ : КНЕУ, 2004. С. 20–24
Інститути	Термін «інститут» можна використовувати для позначення тих організацій, в яких колективне існування не передбачає досягнення результату, який можна об'єктивно виміряти.	Ефективность менеджмента организаций. Москва, 1999. С. 28
Інститут соціальний або суспільний	історично сформована або створена цілеспрямованими зусиллями форма організації спільної життєдіяльності людей, існування якої диктується необхідністю задоволення соціальних, економічних, політичних, культурних чи інших потреб суспільства в цілому або його частини. Інститути характеризуються своїми можливостями впливати на поведінку людей за допомогою встановлених правил	URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/ Социальный_институт
Інститути	Пропонується декілька підходів до визначення поняття інституту: – підхід, характерний для традиційного інституціоналізму, відповідно до якого інститути і організації ототожнюються; – найбільш поширений підхід, згідно якого інститути визначаються як «правила гри» у суспільстві, або створені людиною обмежувальні рамки, які організують взаємовідносини між людьми, при цьому організації вважаються суб'єктами дії інститутів; – інститути розглядаються як рівноваги (тобто сукупності рівноважних стратегій учасників взаємодії), що складаються у повторюваних іграх	Измалков С., Сонин К., Юдкевич М. Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г.). <i>Вопросы экономики</i> . 2008. № 1. С. 4–26
Інститути	представляють те, що акумулює в собі людський досвід, відрізняє людину від усього іншого світу, є накопичувачем справді людського багатства, потенціалу його подальшої соціалізації і гуманізації. Зміна умов життєдіяльності суспільства тягне за собою необхідність інституціональних трансформацій. Залежно від конкретних обставин інститути можуть відкривати широкий простір для розвитку нових відносин, а можуть стати нездоланою перешкодою на їхньому шляху. Проблема інститутів виникає на перетині накопиченого досвіду людського розвитку і продукування нового. І те й інше відноситься до розвитку сутності людини і його творчого потенціалу в різних історичних умовах. Позбавити людство інститутів - значить відкинути його до тваринного існування	Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. А. А. Гриценко. Харьков: Форт, 2008. С. 911
Інститути	є соціальними структурами, притаманними суспільствам і спрямованими на організацію не тільки економіки, але і всієї соціальної системи	Кирдина С. Г., Малков С. Ю. Моделирование самоорганизации экономики отраслей с повышающимися и понижающимися предельными издержками. <i>Эволюционная теория, теория самовоспроизводства и экономическое развитие</i> : материалы 7-го Международного симпозиума по эволюционной экономике, 14-15 сентября 2007 г. Московская область, г. Пущино. Москва: ИЭ РАН, 2008. С. 167-168
Інститути	Інститути мають значення, і інституціоналізм направляє їх на службу всьому життєздатному і творчому, що існує в соціальному середовищі. Розбіжності між різновидами інституціоналізму обумовлені різними способами концептуалізації цього інституціонального контексту (що розуміється через категорії культури, закону, держави і т.п.) і його походження (синхронного або діахронного, індивідуального або колективного).	Буаїе Р. К созданию институциональной политической экономики. <i>Экономическая социология</i> . 2008. Т. 9. № 3 (Май). С. 18–19

1	2	3
	Економічні інститути найтіснішим образом переплетені з політичними, юридичними, соціальними та етичними нормами, інституціональна політична економія виступає за відродження інтегрованого підходу і аналіз їх взаємного проникнення. Область політичного, на протипагу більш вузьким сферам політичної влади і заходам економічної політики, виступає саме тим простором, де подібне взаємне проникнення знаходить форму. Інститути як аналог культур, тобто як інтерпретативні схеми колективних форм існування	
Інститути	Саме тоді виникає необхідність використати поняття «інститут», або стати на позиції методологічного інституціоналізму, коли дійсно йдеться про нове досліджуване явище, про такі сплыви формальних і неформальних обмежень, які діють з неминучістю «силових ліній» і структурують суспільство (і його підсистеми) як історично відтворювану структуру людських взаємодій. Інститутам належить системоутворююча роль у суспільному житті, оскільки вони підтримують його «каркас, формують комплекс можливої і передбачуваної поведінки, зменшують невизначеність у суспільстві	Кирдина С. Г. Методологический индивидуализм и методологический институционализм. <i>Вопросы экономики</i> . 2013. № 10. С. 66–89
Інститут інституція	Під інституцією розуміється будь-яке стійке об'єднання людей для досягнення певної мети (сім'я, партія, трест, церква, профспілка, держава тощо), а інститутом (від лат. Institutum – установа, заклад) – сукупність норм права, що охоплюють певне коло суспільних установ; вищі навчальні заклади; науково-дослідні установи тощо	Большая Советская Энциклопедия: в 30 томах. / гл. ред. Прохоров А. М. Изд. 3-е. Москва: Советская Энциклопедия, 1972. Т. 9. С. 293
Інститут інституція	Термін «інституціоналізм» пов'язаний з двома поняттями: «інституція» – настанова, звичай, порядок, прийнятий у суспільстві, та «інститут» – закріплення звичаїв і порядків у вигляді закону чи закладу. Поділ цих понять достатньо умовний, оскільки у концепціях інституціоналістів вони мають надзвичайно широкий і розмитий зміст	Сорокіна С. Предисловие. В кн. Веблен Т. Теория праздного класса. Москва: Прогресс, 1984. С. 6
Інститут інституція	«Інституція» – звичай, заведений порядок; «інститут» – порядок, закріплений у формі закону чи установи; часто «інститути» називають і те, і інше	Майбурд Е. М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров. Москва: Дело, 1996. 496 с.
Інститути, інституції	Інституції – звичаї, традиції, правила і норми соціальної поведінки, згідно з якими люди діють в різних сферах життя суспільства (включаючи економічну) саме в силу своєї причетності до інститутів; інститути – специфічні функціональні і організаційні форми колективної діяльності, які є стійкими структурними утвореннями і забезпечують реалізацію системних функцій економіки	Зотов В. В., Пресняков В. Ф., Розенталь В. О. Институциональные проблемы реализации системных функций экономики. <i>Экономическая наука современной России</i> . 2001. № 3. С. 53
Інститут інституція	У російських економічних джерелах та перекладах зарубіжних праць дотепер поширене вживання цього терміну як цілковитого замітника поняття інституції (як неформальної, так і формальної). В цій якості даний термін був автоматично запозичений (привнесений) в українські джерела як калька русифікованого вжитку. По суті, цим самим відбулась підміна згадуваних понять та безпідставна монопольна інтервенція терміну «інститут» спочатку в радянський, а згодом і сучасний слов'яномовний науковий економічний ужиток. Інституція – це основний об'єкт дослідження, центральна категорія і аналітичний інструмент інституціональної теорії	Гайдай Т. В. Институція як інструмент інституційного економічного аналізу. <i>Економічна теорія</i> . 2006. № 2. С. 53–64.
Інститут інституція	Основоположный для економічного інституціоналізму термін «institution» в 1970-1980-х роках перекладався на російську мову двоюко: і як «інституція» (В. Афанасьев), і як «інститут» (С. Сорокіна). Підхід Сорокіної закріпився в якості традиції і згодом позначився в перекладах праць Д.Норта, Т. Еггертссона, Дж. Ходжсона і ін., в оригіналі присвячених саме інституціям (institutions), а не інститутам (institutes). В зарубіжній інституціональній теорії основною категорією є «інституція» (institution), а термін «інститут» (institute) має обмежену сферу застосування і практично не вживається в наукових текстах. Всі інституції та інститути виражаються в системі правил і норм, хоча визнання їх змістом інституціональних явищ важко визнати методологічно коректним. Необхідним є розмежування інституцій та інститутів.	Иншаков О., Фролов Д. Эволюционная перспектива экономического институционализма. <i>Вопросы экономики</i> . 2010. № 9. С. 63–77.

Продовження таблиці

1	2	3
	Цей методологічний «перехід» може вивести інституціональну економічну теорію на якісно новий рівень розвитку, для нього вже склалися всі необхідні і достатні умови. Все частіше робляться спроби категоріальної специфікації інституцій та інститутів	
Інститут інституція	<p>Інституція виступає об'єктивно необхідною рушійною силою будь-якої конкретної діяльності, це базова категорія інституційної теорії. Інститути - більш складне явище, ніж інституції. Щоб зрозуміти інститути, потрібно спочатку усвідомити сутність лежать в їх основі інституцій. Суть інституції - закріплюється нею образ дії, похідним від котрого є образ мислення її агентів. На це вказує і етимологічне значення даного слова (від лат. institutio) - пристрій, образ дії, повчання, вчення, вказівка. Тому інституцію слід розуміти як форму соціалізації функції і як звід, систему знань щодо здійснення цієї функції, як її опис для передачі інформації про неї, для навчання, для формування компетенцій агента, здатного виконувати данню функцію в системі правил, норм, конвенцій, інструкцій, санкцій, звичаїв, традицій і т. ін.</p> <p>Інститути – це типові комплекси інституцій, що виступають функціональними генотипами організацій, моделями їх функціональної структури, що еволюційно склалися. Кожен інститут має в розпорядженні унікальний склад інституцій, що забезпечує можливість різноманітних форм організації людської діяльності; еволюційна роль інститутів як «твердих структур» в господарських системах на відміну від «м'яких» інституцій, які, тільки «затвердівши», передаються і зберігаються</p>	Іншаков О., Фролов Д. Эволюционная перспектива экономического институционализма. <i>Вопросы экономики</i> . 2010. № 9. С. 63–77
Інститути, інституції	<p>Утворилось досить велике розмаїття понятійного апарату, передусім використання таких ключових категорій, як «інститути» і «інституції». При цьому, утилітарність в сучасній літературі (від публіцистики до наукових публікацій) терміну «інститут» набула такого поширення, що, без сумніву, ускладнює його зміст. Це можна пояснити триванням формування категоріальної системи інституціоналізму з відсутністю системного підходу. Так, «наївно-інтуїтивний підхід до вивчення інституційних явищ, відносин і процесів переважає над системно-діалектичним, а формальний – над змістовним» (Фролов Д.). У цьому контексті західні інституціоналісти пишуть: «...доки дослідники не знайдуть хоча б якийсь консенсус щодо значення понять, які вони використовують, їхній потенціал здійснити ефективний розвиток знань буде більшою або меншою мірою обмеженим» (Hollingsworth J.R.) і «...жодна галузь наукових досліджень не може бути розвинена, якщо учасники не поділяють загального уявлення про ключові терміни цих досліджень» (Ostrom E.).</p> <p>Використання терміну «інституція» було безпідставно мінімізоване, а його місце монополюно заступив «інститут» з ототожненням його також з установою або організацією. Такий підхід став традиційним і втілюється у перекладі праць Д. Норта, Дж. Ходжсона, О. Вільямсона та інших на російську мову, в той час, як в оригіналі їх праці присвячено інституціям. Це закріпило застосування терміну «інститут» і сприяло відмові від категорії «інституція» при описуванні феноменів відповідного характеру. Отже, вихідною категорією інституціоналізму, безперечно, є термін «інституція», під якою «старі» інституціоналісти, попри незначні відхилення у формулюваннях, розуміли сукупність ustalених звичаїв, традицій, способів мислення та поведінкових стереотипів індивідів, соціальних груп та суспільства у цілому</p>	Коваленко Ю. Зміст категорії «інституція» в інституційному економічному аналізі. <i>Вісник Тернопільського національного економічного університету</i> . 2010. № 4. С. 19–29
Інституції	[institutions] – це набори правил, які керують людськими взаємодіями	URL: nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2009/eoadv09.pdf .P.1 (дата звернення: 30.05.2019)
Інституції	норми права та умови їх реалізації, що лежать в основі функціонування суспільства	Институции Гая: Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран: в 2-х т. Москва: Норма, 2003. Т. 1. С. 223

1	2	3
Інституції ринкової економічної системи	різновид норм права, умов і засобів їх реалізації, що направляють взаємодію економічних суб'єктів, які діють на засадах приватної власності щодо забезпечення власних і суспільних інтересів. У них відображаються не тільки суспільні умови і статус економічних суб'єктів, але і порядок їх дій, інституції охоплюють як можливості діяльності, так і відповідальність за неї. Інституції представлені звичаями і письмовими установками в формі законів, постанов, розпоряджень, правил та ін., утворюють середовище взаємодії суб'єктів. При цьому вони повинні відповідати цілому ряду вимог, насамперед стану суспільства і рівню розвитку суб'єктів	Інституциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. А. А. Гриценко. Харьков: Форт, 2008. С. 319
	Сучасні економічні інститути – результат багатовікової еволюції. Ми не володіємо повним описом більшості реальних інститутів , таких як ринок, біржа або парламент; у системному аналізі конкретних економічних інститутів зроблено тільки перші кроки і цей напрямок досліджень залишається слабкою ланкою вітчизняної інституціональної теорії	Полтерович В. М. Трансплантация экономических институтов. <i>Экономическая наука современной России</i> . 2001. № 3. С. 32
	В літературі з інституціоналізму як і раніше присутня неясність щодо того, що ж в точності являє собою інститут . Яка онтологія, який спосіб існування інституціональної реальності? Інституціональна онтологія суб'єктивна. Слід самому подумки вжитися в інститут, щоб зрозуміти його . Суспільство володіє логічною структурою, однак суспільство почасти складається з уявлень, репрезентацій, а ці репрезентації володіють логічними структурами, і будь-яка теорія, в якій розглядаються такі феномени, повинна містити логічний аналіз їх структур	Серл Дж. <i>Что такое институт? Вопросы экономики</i> . 2007. № 8. С. 6, 27
	Проводити будь-який аналіз функціонування інститутів (організацій), не маючи адекватного уявлення про те, що це таке , неможливо. У нас є можливість усунувши деякі перешкоди, знайти такі дефініції, які могли б задовольнити всіх вчених	Ходжсон Дж. <i>Что такое институт? Вопросы экономики</i> . 2007. № 8. С. 28
	Розуміння інститутів, що склалося, не може нас в повній мірі задовольнити . Але в будь-якому випадку під інститутами розуміється частина соціальної і економічної реальності, в суспільстві немає нічого постійного, що не представляло б інститут. Інститути - це не просто елементи суспільства, а все суспільство, розглянуте в певному аспекті. В такому розумінні різні визначення перестають існувати як альтернативні, а стають формами вираження вихідної відносини і принципу. Досліджуються тільки правила, норми, способи діяльності (це збігається з позицією Д. Норта), але вони досліджуються і безпосередньо, і як представлені в організації, в установах (це включає і позицію тих, хто відносить установи до інститутів, але на основі іншого принципу), в техніці і технологіях, в будь-яких предметах людської культури, способі мислення і т. ін. (це розширює поняття інституту до його розуміння як аспекту всієї соціальної реальності). Поняття «інститут» не лише як складова суспільства (частина соціально-економічної реальності), а як суспільство, яке розглядається в інституціональному аспекті. Побудувати систему інституціональних категорій в принципі можливо, але тільки в органічній єдності з системою соціально-економічних категорій . Підставою для цього є викладений вище підхід до трактування інститутів, відповідно до якого інститут, виражаючи правила і норми діяльності, розгортається у всю суспільну систему, пронизуючи її і не залишаючи нічого поза інституціональних форм. Категорія «інститут» розкривається через всю систему, але має і своє особливе місце, що визначається межею зворотного переходу від сутності (інституту) до явища (інституціональних форм), кожна категорія існує і як така, і як представник цілого, системи, точніше, її сутності, кожна система або підсистема і їх архітектура має своє вихідне відношення	Гриценко А. <i>Институциональная политическая экономика: предмет, методология, содержание</i> . LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. С. 96–103
	Інститут як сукупність правил і норм суспільних відносин і закономірних зв'язків окремої сфери реальної дійсності, відтвореної у певній науковій категорії, які за принципом сходження від абстрактного до конкретного «підтягують» до себе об'єкти та	Міночка О. М. Трансформація інституту власності як основа реформування національної економіки: монографія. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2017. С. 104.

1	2	3
	<p>суб'єкти відповідних відносин, організаційні форми й інституціональний механізм реалізації цих відносин у суспільстві, формуючи таким чином певну систему, що складається із визначених елементів – інституцій, які природно між собою є взаємопов'язаними і утворюють функціонуючу цілісність, що еволюціонує в інституціональному середовищі суспільної системи за власними законами та під дією законів суспільного розвитку.</p> <p>Кожен інститут має в розпорядженні, відповідно до змісту суспільних відносин, які відображує або втілює в собі «системоутворююча» наукова категорія (будемо визначати її умовно як «засновник»), унікальний склад інституцій, - які разом утворюють можливість різноманітних форм організації людської діяльності у всіх сферах буття. Тоді інститут виникає в результаті суспільної еволюції як «тверда структура», що складається з «м'яких» інституцій, які є взаємозалежними і у своїх зв'язках відтворюють певні властивості й відносини в процесі життєдіяльності і пізнання. Таке розуміння інституту дає уявлення наукового, чітко відрефлексованого образу світу та розуміння можливостей розумного впливу людини на його подальший розвиток. І кожен інститут є окремою «цеглинкою», яка утворює «будівлю» сучасного суспільства та еволюціонує разом із ним в процесі його історичного розвитку.</p> <p>Таким чином, ми приходимо до узагальненого розуміння інституту як відносно автономної цілісної системи та вирішуємо проблему з встановленням її меж, що відповідає поняттю окремого інституту. Крім того, запропонований підхід до визначення інституту може сприяти вирішенню в ідейному і дефініційному відношенні питань, які стосуються субординаційних зв'язків між основними поняттями інституціоналізму, наприклад такими, як інститут і інституції, інститут і організація та ін. Для назви інституту доцільно використовувати ключову наукову категорію, яка виражає зміст окремого інституту.</p> <p>Вважаємо, що за змістом запропоноване нами тлумачення інституту є наближеним до визначень У. Гамільтона й Т. Веблена, а також визначень сучасних дослідників, які пов'язують сутність інституту із поширеним способом мислення та дій людей у суспільстві, базуючись таким чином на системному підході. Системне вираження інституту дає можливість знайти взаємозв'язок ідеального з реальним, об'єктивного із суб'єктивним, процесами суспільної трансформації з практичними діями та реформуванням окремих сфер суспільного життя.</p> <p>У запропонованому варіанті інституціонального розуміння системи власності стає очевидним, що саме система власності формує інституціональну реальність соціально-економічної системи. Економіка сприймається нами як еволюційна, керована процесами, що відбуваються в системі власності, де й знаходиться (прихований), на нашу думку, генетичний рівень еволюції, а також виникає «кумулятивна причинність» (за Вебленом).</p> <p>За визначенням А. Гриценка, якщо інституціональна структура вибудовується, спираючись на базові інститути, поступово нарощуючи і ускладнюючи свою архітектоніку і модифікуючи саму основу, то ми маємо справу з інституціональною еволюцією. Звідси логічним виглядає наше бачення інституціональної структури суспільства в цілому як живого організму, з уявленням інституту власності як його хребта, тобто основи, яка визначає стан та напрям загальносуспільного розвитку й змінюється разом з іншими інститутами в процесі суспільної або інституціональної еволюції</p>	<p>Міночкіна О. М. Системне розуміння інституту власності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки. 2014. Вип. 6. Ч. 2. С. 249–251</p>

Отже, інституціональну структуру суспільства мають утворювати соціально орієнтовані інститути, які сприяють реалізації вимог принципу створювати, що об'єктивно перетворює соціальні механізми у провідний фактор нової якості економічного зростання; забезпечують умови для стійких темпів

зростання людського, інтелектуального, соціального і матеріально-речового капіталів; мотивують людину і різні соціальні групи на здійснення виробничо-трудоного способу привласнення; забезпечують активну участь кожної особистості у вирішенні завдання підвищення власного рівня і якості життя.

Удосконалено тлумачення сутності поняття інституту власності як системи, структура якої сформована за усталеними підходами у розумінні категорій власності, об'єктів та суб'єктів власності, її типів, форм, видів та доповнюється шляхом авторської інтерпретації ключових понять інституціоналізму й їх взаємозв'язків. Взаємодія норм та правил, у рамках трудового способу та суспільної форми привласнення благ, перетворює їх на реальні моделі стабільної взаємодії економічних агентів, формує механізм функціонування відносин власності, який діє як сукупність економічного, юридичного, соціального, політичного, морально-психологічного та ідеологічного механізмів. У визначеній сукупності цей механізм структурує людську взаємодію у відносинах привласнення, одночасно обмежуючи можливість вибору для індивідів. Система власності як спільно-розділена ресурсна система є керованою інституціональним механізмом її управління. Вбудовані один в один інституціональні механізми «збирають» (об'єднують, охоплюють) рівні системи по вертикалі і по горизонталі, пов'язують і включають у взаємодію системоутворюючі елементи, забезпечуючи функціонування такої системи як основи економіки і життєдіяльності суспільства. Запропоновані підходи до формування інституту власності як системи, вивчення її елементів і їх взаємозв'язків відповідають вимогам практичної реалізації отриманих наукових результатів у трансформаційній економіці та створюють можливість науково обґрунтовано впливати на ці процеси, і найбільш раціонально використовувати систему власності у вирішенні усього комплексу соціально-економічних задач.

Удосконалено наукові підходи інституціональної архітектури до ідентифікації проблеми інституціональної динаміки та аналізу її трендів, відповідно до яких встановлено еволюційний шлях трансформації інституту власності (та інших інститутів) із основоположними інституціональними змінами цих систем в довготривалому аспекті та зміною правил (особливо формальних) за точковим, дискретним принципом (характером). На основі запропонованих підходів автором доведено, що інституціональна динаміка залежить від дії інституціональних механізмів. При цьому структура інституціональних механізмів змінюється в результаті суспільної еволюції, а в його елементах, під дією різних факторів (об'єктивних і суб'єктивних, у тому числі реформування), можуть відбуватися більш швидкі й різкі зміни.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні положення і висновки, отримані автором, є внеском у розвиток економічної теорії та суспільно-економічної практики; становлять наукове підґрунтя розробки цілісної наукової концепції соціально-економічного розвитку країни, визначення, еволюції та становлення нових інституціональних механізмів національного господарства,

що забезпечують його конкурентоспроможність, досягнення високої економічної ефективності господарської діяльності в Україні та інтеграції її у світогосподарські процеси.

Міночкіна О. М. Дослідження інституту власності в контексті сучасних трансформацій соціально-економічних систем

Розроблено теоретико-методологічні засади розвитку та трансформації інституту власності як основи загальних процесів реформування соціально-економічної системи. Визначені методологічні підходи до дослідження проблеми власності й зв'язок реформування та розвитку системи власності із загальними процесами суспільно-економічної трансформації.

Інститут власності досліджено як система, теоретично відтворено у цілісності, у єдності внутрішніх джерел руху й розвитку із зовнішніми формами прояву сутності, а також запропоновано реальний механізм реформування цієї системи у єдності з природними процесами її трансформації. Обґрунтовано підходи до дослідження інституту власності як самостійної одиниці аналізу та основної складової інституціональної системи суспільства.

Проблеми теоретико-методологічного змісту пропонується вирішувати через розвиток інституціональної парадигми, зокрема, стосовно визначень і сутності категоріального апарату, методологічної визначеності, змісту та місця наукових дефініцій у концептуальних побудовах.

Визначений автором системно-категоріальний принцип вираження інституту, побудований на системному методі та діалектичному методі інституціональної політекономії, дає можливість знайти взаємозв'язок ідеального з реальним, формування і ефективного функціонування інституціональних механізмів, процесів суспільної трансформації з практичними діями та реформуванням окремих сфер суспільного життя.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні теоретико-методологічних засад системного дослідження відносин власності, ідентифікації інституту власності як спільно-розділеної ресурсної системи й обґрунтування на цій основі перспектив перетворення соціально-економічної системи.

Ключові слова: система власності, спільно-розділена ресурсна система, методологічний інституціоналізм, інститут, інституція, інституціоналізація, інституціональний механізм, управління, трансформація, реформування соціально-економічної системи.

Minochkina O. Research of the Property Institute in the Context of Modern Transformations of Socio-economic Systems

The theoretical and methodological foundations of the development and transformation of the property institute are developed as the basis for the general processes of reforming the socio-economic system. The methodological approaches to the research of the property problem and the connection between the reform and development of the

property system and the general processes of social transformation are determined.

The property institute are researched as a system, theoretically are reproduced in the integrity and unity of internal sources of movement and development with external forms of manifestation of the essence, and a real mechanism for reforming this system in unity with natural transformation processes are proposed. Approaches to the research of the property institute as an independent unit of analysis and the main component of the institutional system of society are substantiated.

Problems of theoretical and methodological content are proposed to be solved by developing an institutional paradigm, in particular, regarding the definitions and essence of the categorical apparatus, methodological certainty, content and place of scientific definitions in conceptual constructions.

The systemic-categorical principle of the institute's expression defined by the author, built on the systemic method and the dialectic method of institutional political economy, makes it possible to find the relationship between the ideal and the real, the formation and effective functioning of institutional mechanisms, the processes of social transformation with practical actions and reforming of certain spheres of public life.

The scientific novelty of the research lies in the development of theoretical and methodological foundations for the systematic research of property relations, identification of the property institute as a jointly shared resource system and substantiation on this basis of the prospects for transforming the socio-economic system.

Keywords: property system, a jointly shared resource system, methodological institutionalism, institute, institution, institutionalization, institutional mechanism, management, transformation, reforming socio-economic system.

Миночкина О. Н. Исследование института собственности в контексте современных трансформаций социально-экономических систем

Разработаны теоретико-методологические основы развития и трансформации института собственности как основы общих процессов реформирования социально-экономической системы. Определены мето-

дологические подходы к исследованию проблемы собственности и связь реформирования и развития системы собственности с общими процессами общественной трансформации.

Институт собственности исследован как система, теоретически воспроизведен в целостности и единстве внутренних источников движения и развития с внешними формами проявления сущности, а также предложен реальный механизм реформирования этой системы в единстве с естественными процессами трансформации. Обоснованы подходы к исследованию института собственности как самостоятельной единицы анализа и основной составляющей институциональной системы общества.

Проблемы теоретико-методологического содержания предлагается решать путем развития институциональной парадигмы, в частности, относительно определений и сущности категориального аппарата, методологической определенности, содержания и места научных дефиниций в концептуальных построениях.

Определенный автором системно-категориальный принцип выражения института, построенный на системном методе и диалектическом методе институциональной политэкономии, дает возможность найти взаимосвязь идеального с реальным, формирования и эффективного функционирования институциональных механизмов, процессов общественной трансформации с практическими действиями и реформированием отдельных сфер общественной жизни.

Научная новизна исследования заключается в разработке теоретико-методологических основ системного исследования отношений собственности, идентификации института собственности как совместно-раздельной ресурсной системы и обоснование на этой основе перспектив преобразования социально-экономической системы.

Ключевые слова: система собственности, совместно-раздельная ресурсная система, методологический институционализм, институт, институция, институционализация, институциональный механизм, управление, трансформация, реформирование социально-экономической системы.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2020

Прийнято до друку 11.06.2020